

b

K34/75

512(5)

Dress and ornaments of Malapō tribe.

J.C. Maloka

1 0-1b

10 Diaparo le dikxabiso

Diaparo tsa banna.

Diaparo tsa banna e be e le mokxopa wa nku xoba wa pudi, wa namane wa thsephe xoba wa phala ke sona seaparo seo ba beng ba se apara. Ba no xo apara ka mo moraxo ka xobane xo be xo se na masela a byale ka a lehono. Mohlomong a ka no soxa mokxopa wa phaxa (katse ya lesoka) le ona o wa soxwa xomme wa sexa ke sesexi bya ka ka thetho ya basadi wa kxokelelwa ka masoto (marala) ona o tla apara ke monna a tsentsha marala a mo molaleng wa lekelela ka mo pele. Thethwa e byalo e bitswa Mmadibete, xa e le ya mokxopa wa katse ya lesoka (phaxa) kapa wa diphoofolonyana tse dingwe monna o mongwe le o mongwe wa ka no diya Mmadibete ka ona. Xa e le mmadibete wa letlaparangaka le wa sethukhu le thswene le kxabo di aparwa ke dingaka feela. Xomme banna xona fao di aparong tsa bona eba loxo lekodi manti ba apare mo molaleng ba tla kxokelela dithsipi tse dikxatlilweng byale ka maxare di bitswa mabeko tsona di tla na di dukula mamila ka mo dinkong ka xobane ba fola letsoko la ka dinkong xa e le seaparo sa kxosi ke lethebo la dipela le la dinkwe.

2. Tsa basadi. Mosadi o tswara thetho ya pudi xomme e ya soxwa ya isiwa mosexing ya sexwa xo sokollelwa seemong sa bothetho. Xe e setse a bikilwe o tla tswara thetho yaba ponthso ya xoba lehono ke mosadi. Ke setswaro se se tswarwang ka pele e soxwa ke monna wa mosadi yo, ka moraxo o tla tswara mose o xo soxilweng mokxopa wa kxomo. Xo soxwa xamose lethetho ke ntho e thata xobane ba tsea mokxopa e omeletseng ba o thapisa leoto le tee a le xwaisa ka hlabo (ditsebe tsa sekxopha) ka mo letlalong e seng ka boeng. Xe a feditse xo e xwaisa o tla no soxa (a e pitkitla ka diatla) a e anexama xofihlela e bile e oma e letafetse xalotse

(e budule) o tla a e soxa byale le byale leoto le lengwe le le lengwe le matsoko le hloxo xofihla e bile e feela. Xe e setse e phethaxetse xo soxwa o tla tsea dithsidi a di kxatllela ka lefswikeng la sekoti a dira ntho yeo e bitswang mmapa (makhura a dithsidi). Ntheme-theme eo e leng boxobe bya dithsidi tseo di phaphasitsweng matlakala mme xo kxalilweng pela tse tsa dithsidi. Xe di setse di kxatlilwe ka lefswika di budule di tla

3 solelwa ka lengeteng koba ka pitsaneng xobaka lefiswaneng xomme xwa thselwa meetse xwa dirwa lefehio le lebotse la dihlaka (leputlo) ba fehla ba fehla byale le byale xo fihla metse ao a hlakanthsitsweng le dithsidi e eba a masweu twa byale ka mafswi byale xe o se o fehlexile byatso e tla ba byale ka maiswi e tla ba o phethaxetse byalo ka mmapa. Byale ba tla sila se swika le lehwibidu ba re ke letsoku ba tla re xe ba tsere mmapa ola ba thapisitse kobo ela ka ona ba tsaya lerole lela le sitswing la letsoku ba le thsetse mola xodimo xa mmapa mo kobong ba tla le hlakanthsa ba le soxe xore le hlakane xo fihlela metse ale a oma kobo yona e letafala. Xomme e dutai e sokollelwe thekong ya bothetho byale e tla tsewa ya isiwa xo monna yeo a rulelweng xo sexa mosexi (mothsele) ena a e sexa fela e seng xo e roka, xa e le xo roka e tla rokwa ke yana monna yeo mosuxi o tla xa a e busetsa xo yena mosexi a mmapoelala (a e phurulla) ya fiwa mosadi xore a e tsware. Le ona mokxopa wa kxomo ba o soxa byalo. Mesomo yeo ka moka e dirwa ke monna feela mo mokxopeng wa kxomo xo tla sexwa mose ona o sexa ke mosadi eo a rutilweng xo sexa e seng monna. Xomme monna le yena xe a hlokometse xo kxona xo ruta xo sexa mese a ka sexa xa xo ile feela xae thetho ya ngwetsi ya mathomo ya xo tsola

4 makxabe (lebole) xa soxwe ke lona lesoxana. moxatsa ngwetsi e soxwa ke rraxwe lesoxana xe lesoxana le se na rax rralo thetho yeo e tla soxwa ke moxolwa lesoxana xaba rangwane axe xobane seema sa motala se xa re, "Moxolo wa motho ke rraxwe".

3. Bana. Diaparo tsa bana bona xa ba apare selo xa e le bana ba dulang xoba ba a bulang le xe e ka ba ba setseng ba sepela xa ba apare selo ba sepela ba hloboletse thwethswe. Xe e se pheta e bitswang mohlaka yeo ba e apesitsweng mo dinokeng le mantinyana ao a tatatileng a ena le dithsakana ba a tloditse ka matsokū ba apere mo maotong le matsoxong. Mme xo dirwe le lengwe lenti le le loxwang ka bokoto le bitswang letsaparo. Xomme le lona le tla kokotelwa ka dithsaka lona le tla hunelwa ka marala xore le kxone xo aparwa mo molaleng ke sona seaparo sa bana ba se ba tswara selo ba pona-pona (ba ponoka) . Ba tla re xe ba setse ba ena le hlaloxanyano mme ba tla ba soxele ditsibanyana xa e le basimanyana tseo ba ka se di nyatetseng ba tlanong xo di phakxisa feela xoba ma pekanyana metlesanyana tseo di no apariwa ka pele ka moka xatsona ka moraxo xa xo na se se thsiretsang. Tseo ke tse ba thoman, xo di tswara xe ba thoma xo bona xoba ba feela mme ba eba le dihlong xona fao mmeleng xa xo na se ba se apereng, etse bale bo mmabo xa e le bakeng sa diaparo xa ba apare selo xa e se basadi ba xodileng bona ba apara mokxahlana (kobo ya nku ye e soxilweng xoba ya namane) mathari ona (basadi ba sa sa belexang bana) xe e se xe e le moima a ka tsea thari (mokxopa wa pudi o soxetsweng xo popula ngwana ka nthaxo) yona a ka e tsea a soka ka yona (a thsiretsa mpa ka yona) ke ka baka leo xo naxo le seema se se rexo "Mathari masoka ka thari ya pudi" (Basadi ba baswa ba soka ka thari ya pudi). Xa e le banenyana le methepa bona ba tswara mose le makxabe a maxaba xoba a boetse (manti a dirilweng xo setswaro) le mose, xa e le mmeleng xa ba apare selo. Basimanyana le masoxana ba tswara ditsiba. Hlaloxanyo ya xo tswara xa ba ba bolotseng le banna ba baxolo, xoba bakxalabye bona ba tswara setsiba sa pudi sa nku, sa phuti, sa kome, le sa

phudu-fudu. Feela le xe e le setswaro sa banna diphoofolo tse badilweng. Feela ba bina nku ba ka se ke ba tswara mokxopa wa nku, ba bina phuthi le bona jwale moloko o mongwe le o mongwe byalo. Byale ka xe batho ba sa ke ba eja phoofolo eo ba e binang ka xoba e le moano wa xabo bona. Masoboro a tswara mokxopana wa tola (thshipu) xoba phaxa (katse ya lesoka) re ile mmeleng xona xa xo na seaparo. Tsona ba e tirela ka nosi. Ke yona melao le dikxanetso tsa banna tsa xo tswara.

6 Mathisa le bathopa bona ba roxana ka ditswaro tsa menyanya lethisa (yeo a seng a bolla) a ka se tware makxabe a moxa a koko-tetsweng ka dithsaka, e be e le a aparang ke ba bolotseng feela. Seanaro sa xo etsa kobo ya nkwe e ya para ke moxatsa kxosi (mohumaxadi) feela.

Bafifadi. Mosadi yeo a hwetseng ke monna ena xa a apare selo xa e se ngata ya dinti tse ditloditsweng ka mesidi a di apara mo molaleng. Xomme mo hloxong a rweswa letlalo la hlware. Xape mose o tla ba o ripilwe makobe thatho yona e ripilwe dintsekana tse di beng di e kxabisitse. Dilo ka moka tse di leng mo mmeleng wa di tla tloswa ka mesidi xo tee le ona mmele wa xe xo tloxa ka hloxo xo fihla ka maoto a tloditswe ka mesidi xore e tle e be pontso ya xoba ke mohwana (mohloloxadi) mme o fifaletswe. Ka lona lebaka leo a ka se ke a hlwela a sa sepela le xe ekaba xo tswa ka difate, o tla aroxana xaxolo le banna xo sepela xaxe e fa noba xona mo xa xabo fela. Xomme xe ekaba mpya a kopana le monna o tla fekodiswa mosate a nthiswa kxomo. Xomme xo tla ba xwa nyakiwa ngaka byale ya tlisa mphoko, mme xo tla re yena mosadi yeo le monna ya mo letsexo ba ya mosafe ba ya xo hlapa maoto le matsoxo ka mphoko.

7 Marumong (ntweng) xe ba e ya marumong xona ba apara lesela le lengwe leo le loxilwexo ka manti le bitswang ngweta ya rumo. Ekaba le lesa xoba le letala, ke lesela le le telele la masoba-soba jwale ka letlowa. Mme ba etata ka lona mmele o xomme ba epala ka taxa e thswu ba ba le rebala mahlong matong le xohle byale xe ba tsea marumo le dikotse le dithoka ba nama ba phethaxala xo ba bahlabani maswereng a rumo. Xona fao ba bang ba tla ba ba rwele mafafa a dimpshe le a menoke, bangwe ba rwele diala tsa dithsephe le tsa matlabo. Ba namile taphethaxetse ke madira. Menyanyeng basadi dithetho ba apara tsa matloko byale ka xe re tseba xoba seaparo sa motho moso xa a na lesela ke mokopa wa phoofolo feela.

Dikxabiso. Dipheta. Pheta ya batho (pheta ya thaxa) xoba matlwa (makolo-kolo) tsona di aparwa ke batho ba baxolo feela dikxosi ba xomane le matona. Pheta tsa xo etea pheta ya letsiki. Xa e le dipheta tsa mehuta-huta di be di ka no aparwa ke motho mang le mang xa e se ya sa bollang yena a ka apara pheta xe a tloxetswe ke papaxe xoba mmaxe (a hwile) xe a xodile le xe a sa le ngwana. Ngwana wa mathomo le wa xofejana ba ka ripaxanyetswa pheta ye na ya motswadi wa bona ba ya peswa yona e tla bitswa bolokwane. Ka xobane e ya apeswa ke batho ba tloxetswe ke motswadi.

8 Mefiri. Yona xo aparwa e mesweu mo molaleng le matsoxong. E meso e aparwa matsoxong feela ka o tee o moso o bitswang mongene ona o aparwa ke moxale (motho ya kileng a bolaya motho marumong) ona o apara ona o e tee mo molaleng motho yeo a ka bonang a apare mphiri o tee o moso mo molaleng a tsebe xoba ke yena moxale o kile a bolaya motho marumong. O kile a lomiswa. Xa e le mefiri e mesweu ya melala le matsoxo ke ya basa.

Maseka. Maseka ona a rwalwa ke batho ka moka basadi

le banna a masweu. Xomme banna bona ba ka rwala a se makae a maoto. Basadi bona ba ka rwala a manthsi. Re kwa xoba a maso a be a rwalwa ke baxatsa ba kxosi xoba batsebalexi feela. Xe e le mphiri ko be xone moxo epywang thapi. Xomme xe e rutswe e xoxiwe e sesefatswe mme e siwe ko monna yeo a kxonang ko dira mefiri. Maseka ona ko nyakiwa baditsi bya kxomo xoba bya pitsi (pere) bya phothwa byale ka manti axo loxa le xoxwa, mme ka moraxo kwa nyaka kelo ya leoto la motho yeo a tla fela a loxelwa. Byale maditsi a a ripelwa e sa le maditsi fela a dutsi a le kanywa ka keb ya moxoxelwa byale moloxi o tla tsea lenaka la kxomo le betlilweng xore le tle le kxone ko loxa (ko sila) maseka ao a nyaka phatsana e nyenyane e tlang ko phulwa le soba mme ka mo le sobeng kwa tsentswa letho, mme p atšana ya ya swarwa ka menwana e meraro ya letsoho la ngele.

9

Monwana wa moxoxorupa wa thsupa, le wa xare lethale le xe le tsene ka mo phateng le tla tla mo kxahlong xa menwana ye mebedi wa thsupa le o moxolo lethale lela xe letateditswe mo boditsing setakanyanya seo ko ka tlang xwa kxona ko xata lenaka. Monwana wa moxoxorupa o tla kokobetsa boditsi jo mo xodimo xa phatsana. Byale xe a thoma ko loxa ka lenaka lela byale leseka le tla loxexa ka mokxwa o kwatlileng. Mona le baluxi ba ona, e seng batho bohle feela maseka a rwalwa ke batho ba ba beleditsweng xoba ya setseng a bikilwe. Seaparo sena se re bonthsa xoba motho yona ona le monna xoba o beleditswe. Xa e le yo a se seng a tsawa a ka se ke a ba le ona. Byale yo a eseng a bolla le xe a beleditswe xa a na tokelo ya ko a rwala.

Dikxabiso. Muele 25. Moriri o bea ngwa byale ko thoma ka basadi bathepa le banenyana ka moka ba beotlopo. Xomme le banna ba beole tlopo. Xamoxo le masoxana. Xaxolo peanyo ya moriri ke y

K34/75

10 mohlala menyanya le dikosa xe ba beanya motho o re xo beolwa xwa
 tsewa letsoku le le bitswaxo mohlaba ke lesweika le lesa le
 phadimang ba le sila xomme ba le hlakanthsa le makhura ba tlotsa
 mo moriring ba bo letlotse xo fihlela le kwa xo bonala lona fela,
 ka xobane ba tla ba ba fukuditse moriri kudu xo no bonala mo xo tlan
 tlopo feela byale xe ba tlotitse moriri o batla nyaka mahlokwa
 a lefeelo ba tla tsea mahlokwa a ba hlwanhlwa (hlaba-hlaba) moriri
 o xore o be le masoba-sobana ya ba ne ba o thsetse a sebilo, sebilo
 ke mobu o phadimang o tsetsemang. Xona mouwe ba tla tsea boleisele
 byo bo hwibidu le byona ba tla bo dubela le makhura mme xe ba setse
 ba bo dubetse a bofea ka mo matheko a tlopo ba dia mothalo o
 mosese ka mo theko ya tlopo. Ke jonabokxabane byo lya peanyo ya
 moriri. Ba ratang letsoku ba tla sila letsoku le lehwiwidu le
 le lona ba tla le beakanya byale ka mola ba bea mohlaba, xona
 ka mo matheko ba tla tlotsa ka mosidi xore moriri o tle o thakxa-
 fale, ke makxethe a bothakxa byo boxolo a peanyo ya meriri, fao
 xe e le tanna xo iwa koseng ya bona banna ba tla tsea mekxoro xomme
 e setilweng xo lekantsha leoto la monna mo lenotlong, mekxoro yeo
 ba sexa mekxopa ya kromo mekxopa yeo ba e sexa ka malala ka
 makxethe a yona, mme ya rwalwa ka bobedi ka boraro mo maotong xore
 11 motho a re xe a bina e bethane e kwale. Xona fao xe ba kxobokane
 banna ba tla tsena ka sehlopha sa bonasa motse ba dikaneditse ke kan
 banna le basadi ba ba epedisa kosa yeo ba e binang. Banna ba
 tla phurulla matsoxo ba lema dinaka ba keela ba bina ka manka ba
 xobela ba dutsi ba epedisana. Xe xo ena le kxoro e ngwe ye e tlile-
 ng xo bina ba tla bina ba sielana, xomme kosa yeo e bitswa
 kosa ya mekxoro ke kosa ye e beng e tumile, mo mmeleng wa bona
 ba be ba se ba apara selo. Fao ba tla ba ba rwele diala tsa
 mehuta-huta le na fofa ka mehuta. Basadi ba xoetsa mathari le
 bathepa bona mo mokamong wa bona o wa hloxo ba tla hlomela

ka moraxo ba ka se ke ba a tlatas hloxo ye xoba mafofa a maeba
a mo dithseleng ao ba a bitsang dihlepetsane.

Mathswao. Ba phula ditsebe ka thswana, xe ba nthisitse
thswana eo ba tla lokela phatsana ya mohlae o bitswang mosunkwane
xore di se ke tsa baba di fole. Ka moraxo xa fao ba tla lokela
lehlokwa le lekoto xo feta phate ela ba tla no dira byale le byale
xo fihlela lesoba le e eba le lexolo mo ba ka ripang masapo a man-
tlo a dipudi ba lekanthea xo tsena m ka mo lesobeng la tsebe,
mohlomong e ka no ba lesobana le lekanang lesoba la lengina.
Mohlomong ngwana a ka no re xo tswalwa ba nama bas ehla lengina
12 ba le kokobetsa mo mafelelong a tsebe ka mo fase, ke o mongwe
mophulo ouwe lona lethale le le sehliweng lengina leuwe lengina i
lena le tla no sehla ka nosi xo fihlela le phula, xe le setse le
phutsi ba ka le nthsa ba lokela ntho e ngwe. Ke ona mathswao, feela
a se xoba masoba a a ditsebe xa se a lekanang, mongwe le mongwe
o phula ka mo a ratang, a ka no dia lesoba le le lekanang lengina
le tee xoba lesoba le le lekanang lehlaka le le betsenya le
lesese, xoba lehlaka le lexolo xoba lona lerapo leo ke le boletseng
ke ona mathswao a sethsaba sa xeso mohleng ya boxolo-xolo, xona mo
ditsebeng ba bangwe o ka no hwetsa ba folletse dipheta manti ba le
tsenthsa ditsebeng.